

Nové cesty ve vyučování dějepisu a občanské výchovy

Grażyna Pańko

Dějepis je pro žáka zajímavý vyučovací předmět, ale také těžký – minulost je vzdálená a chybí mu také zkušenost, která pomáhá dějiny pochopit.

Ve vyučování dějepisu se nemůžeme zříci metod reprodukcí a výkladových, které jsou založeny na slově, ale víme, že úspěšnější jsou metody interaktivní, protože pomáhají získat trvalejší vědomosti (Metodyka . . . , 1988, s. 180–183).

Zkušenosti učitelé vědí, že děti se nejnáze učí hrou, a že takto získané vědomosti jsou trvalejší. Na této zkušenosti (Nowaczyk, 1962; Kwiatkowski, 1989, s. 427–435) staví současná didaktika dějepisu v interaktivních metodách.

Studenti IV. ročníku historie, kteří se připravují na učitelské povolání, v rámci každotýdenní praxe na základní škole připravují experimentální lekce. Ve studijním roce 1997/98 jedna skupina studentů pracovala ve IV. třídě Základní školy č. 29 ve Wroclavi. Připomeňme, že výuka dějepisu je tu propedeutická. Studenti naprogramovali vyučování hrou, podle možností v každé hodině. Předvedu hodinu dějepisu, kterou připravila Anna Skubisz. Týkala se postavy polského krále Kazimíra Velikého, posledního z Piastovců (1333–1370). Dominující metodou v této hodině byla beseda, založená na práci žáků s ilustracemi, nástěnnou mapou a mapkami v atlasech.

Na začátku si děti připomněly postavu, o které se učily v minulé hodině (byl to první polský král – Boleslav Chrabrý) a nejdůležitější události z období jeho vlády. Odpovídaly na otázky, na chronologické linii umísťovaly událost z roku 1000, tj. setkání Otty III. z Boleslavem Chrabrým v Hnězdně a datum korunovace Boleslava (r. 1025).

Dále se žáci dozvěděli, že tématem hodiny bude panování posledního z Piastovců. Spolu s žáky studentka připomněla, co je to „dynastie“, a děti označily na chronologické linii další události (smrt Chrabrého v roce 1025 a začátek vlády Kazimíra Velikého v roce 1333) a počítaly, kolik let dělí panování těchto králů. Využití aritmetických úkonů v hodině dějepisu povzbudilo zájem dětí. Studentka připomněla, kdo byl otcem Kazimíra, uvedla data vlády nového krále a rozdala ilustrace (xerokopie obrazu J. Matejky „Kazimír Veliký“). Děti měly popsat postavu a objasnit, jak poznaly, že je to král (insignie). Žáci úkol vyplnili správně a šikovně.

Další etapou práce bylo sledování v mapách, jak se změnilo území Polska za vlády Kazimíra Velikého a vyjmenování sousedů Polska. Studentka

učitelka aplikovala také prvek regionalismu – kladla otázku, komu patřila tenkrát Wrocław. Děti pracovaly z mapou a odpověděly, že nepatřila Polsku. Z mapy žáci poznali také fortifikace, které se stavěly za vlády tohoto krále, a jeho hospodářské iniciativy.

Po této části hodiny studentka nabídla žákům, aby si vyslechli epizodu, která se týkala známého setkání evropských mocnářů v Krakově v roce 1364, které pozval Kazimír a hostil krakovský obchodník Wierzynek. Pouhý poslech by nebyl pro žáky zajímavý, proto padla nabídka hry. Děti měly, po vyslechnutí tohoto krátkého popisu, který je v učebnici (Centkowski, Syta, 1995, s. 31–32), nakreslit, jak by chtěly usazovat hosty u stolu. Pochopitelně, své nápady mohli žáci mezi sebou diskutovat. Pro studenty tato výměna názorů, komu patří místo uprostřed stolů a kdo bude sedět vedle něho, byla velice poučná, protože žáci prezentovali nejen své nápady, ale také pravidla výchovy v jejich rodinách (úcta která patří hostiteli, čestní hosté). Ten úkol většina dětí plnila ve formě schematického náčrtku. Studenti viděli, že tato didaktická hra se dětem líbila.

Poté studentka vyprávěla o tom, jak král posiloval stát (sepisování práva i jeho sjednocení) a o založení univerzity (akademie) v Krakově v roce 1364. Při této příležitosti byla vysvětlena nová slova: papežská bula, akademie, univerzita, bakalář (kantor) a studenti. Děti spolu se studentkou-učitelkou uvažovaly o tom, co získalo Polsko díky nové vysoké škole a proč krakovská univerzita má jméno „jagellonská“.

Chtěla bych poznamenat, že studentka ukázala dětem – jako zajímavost – ilustraci středověké knihy a vysvětlila, co znamená výrok: „číst knihu od A do Z“.

Na základě ilustrací a popisu z kroniky Jana Długosze děti poznaly vztah krále k sedlákům. V rekapitulaci žáci objasňovali přezdívku „Veliký“. Na závěr studentka nabídla ještě jednu hru. Všichni žáci obdrželi lístky, na kterých byla vypsána přídatná jména, určující vlastnosti krále. Dítě muselo říct, zda je přívlastek správný nebo ne. Ta hra měla ověřit, jak žáci látku pochopili. Ukázalo se, že dovedli také oceňovat jednání krále, využívající nově získané poznatky. Tato metoda práce se žákům líbila, což projevili slovy: „Děkujeme Vám za hodinu!“ Chci upozornit, že hru nabídla studentka také pro domácí práci. Byla to hádanka spojená s lekcí a také doplnění textu výrazy, které žáci museli umístit v místech vytečkovaných v textu.

K aktivizujícím metodám patří také „bouřka mozků“, ve které se uplatňují různé nápady při řešení klíčových, někdy náročných úkolů. Seznámení studentů s ní je nejúspěšnější během lekcí, které sami mohou shlédnout. Využijí příklad lekce v Základní škole č. 51 ve Wrocławu-Lešnici.

Jedna sedmá třída v této škole se zúčastnila experimentu, zorganizovaného Centrem občanské výchovy ve Varšavě ve spolupráci s College of

Education The Ohio State University, který se jmenoval *Partneři ve vzdělávání učitelů občanské výchovy*. V jeho rámci učitel a vedoucí této školy mgr. Edward Pnowski, ve spolupráci se mnou, provedl téma: *Dvě moci na našem území – spolupráce či rivalita?*

Mládež měla nabídnout zastupitelstvu městské části vlastní nápady na využití pustých prostor, udělat grafický návrh a přesvědčit poslance zastupitelstva, aby nápady využili. Člen městského zastupitelstva měl nejlepší projekt předat městské radě (aby ho koupila a realizovala). Tím způsobem měla mládež z této třídy získat odpověď na otázku o vztahu mezi nižším a vyšším stupněm samosprávy.

Setkání s poslanci se konalo 6. dubna 1998. Žáci z této třídy, rozdělení na čtyři skupiny, zpracovali projekty, které se od sebe lišily. Pracovali nejen v hodinách občanské výchovy.

Aby úkol splnili žáci museli důkladně prohlédnout terén, udělat topografický plán a také fotografie. Dále mládež popustila uzdu fantazii, jak chce vylepšit své nejbližší okolí. První skupina navrhla zřízení skateboardové rampy mezi ulicemi Šredzkou a Eluardovou. Argumentovala, že to bude dobré pro mládež, která má ráda tento sport, a chybí jí místo ke cvičení.

Druhá skupina předložila plán využití území kolem zámku v Lešnici. I tady mládež chtěla zřídit rekreačně sportovní prostor, kde bude několik hřišť pro míčové hry, stezka zdraví, obří šachovnice, kluziště a prostor pro jízdu na kolečkových bruslích. Tato skupina myslela také na staré lidi – navrhla procházkové prostory s lavičkami. Mladí oceňovali tento prostor jako bezpečný.

Třetí skupina navrhla využití území na Serowarské ulici, vedle rybníků. Také chtěli postavit sportovní centrum, s krytou sportovní halou, kde by bylo místo pro posilovnu, sálovou kopanou, odbíjenou, basketbal a v zimě kluziště. Jeden chlapec zdůraznil, že prostor musí být obklopen živým plotem, který zachytí většinu exhalátů. Vidíme, že mládež se snažila využít své znalosti z oboru ekologie. Tato skupina navrhovala také rekreační využití rybníků a pro přilákání turistů proponovali postavit hotelový komplex. Připomeňme, že tento prostor se nachází blízko trasy do Německa. Při zdůvodňování mládež využila i své poznatky z oboru ekonomie.

Čtvrtá skupina také plánovala využití prostoru mezi Šredzkou a Serowarskou ulicí jako turisticky atraktivního, hlavně díky rybníkům. V tomto projektu také bylo místo na hřiště pro odbíjenou, házenou – tu má zdejší mládež nejraději. Na blízké louce žáci navrhli připravit místa na ohniště, ohrazená lavičkami, kde by lidé mohli opékat uzeniny a setkávat se se známými a příbuznými. O něco dále chtěli vymezit ohrádky, rozdělené živým plotem, jako rekreační místa pro rodiny, se zachováním intimity. Tato skupina navrhla také půjčovnu kajaků a loděk a zaměstnání plavčíka a lékaře.

Mladí chtěli mít také přístřešek pro diskotéku, místo na stanování, a také prostor na dětské hry. Pro turisty chtěli postavit parkoviště.

Na setkání se zastupitelstvem městské části mladí nejen předkládali své plány, ale museli také dospěle přesvědčit příslušnými argumenty.

Často to byly argumenty ekonomické, například, že z parkoviště a půjčování kajaků budou peníze, které se využijí pro obec. Členové zastupitelstva byli překvapeni aktivitou mládeže a znalostmi problémů obce.

Stojí zato vyslechnout, jak žáci oceňují použitou metodu práce. Pavel Dužalski napsal :

...myslím, že zejména poučné a zajímavé bylo zapojení třídy do realizace tématu „Dvě moci na našem území – spolupráce či rivalita?“. Mohli jsme prokázat rychlé prezentování faktů, když vytýkali návrhům vady. Tehdy bylo třeba konfrontovat naše nápady a často jsme vítězili. Naučili jsme se bránit své názory.

Jedna žákyně, Justyna Pożerniuk, napsala: *...úkolem bylo využití území. Celá Leśnica nám byla k dispozici! Každý se mobilizoval a udělal nákresy území. Poté byl výběr nejlepšího, který měl být předložen zastupitelstvu. Všichni jsme byli zahlceni prací. . . Tyto argumenty mohou příští učitele povzbuzovat k pokusům o využívání metody, navíc ukazují etapy její realizace.*

O tom, že žáci akceptovali aktivizační metodu, svědčí slova Moniky Kuźmy: *...dovfám, že takových témat (projektů) bude v příštím roce víc. Spojují třídu, a ta se stává sehraňjší. Ačkoli jsou pracné, když se dokončí, máme radost. Chci zdůraznit výchovný aspekt metody – přece odedávna pedagogové vědí, že práce konaná s radostí dává lepší výsledek a poznatek takto získaný či upevněný je stabilnější.*

Jeden žák po lekci-setkání se zastupitelstvem vyjádřil názor: *Setkání se ukončilo. . . No právě, jak se ukončilo?! Jestliže nekoupili projekt, a sama diskuse byla zajímavá. . . ?* Uvědomil si důležitou otázku úcty k žakovské práci a ukázal, že otázka vztahu mezi stupni samosprávy zůstala nezodpovězena. Chci také podotknout, že žáci, když začínali realizovat téma, pracovali se schématem „rozhodovací strom“.

Hospitace lekce-setkání byla důležitá i pro studenty. Mohli se přesvědčit, jaké znalosti mají žáci, jaké výsledky se dosahují při využívání interaktivních metod, jaké didaktické prostředky jsou v této práci potřebné a co dovede žák šikovně orientovaný učitelem. Atmosféra setkání odhalila vztahy mezi učitelem a žáky. Studenti mohli také pozorovat, co v této lekci-setkání bylo pro mládež obtížné. Chci upozornit, že studenti své názory předložili jako schéma – „evaluační květinka“.

Uvedené příklady seznámení studentů s interaktivními metodami umožňují závěry:

- žáci, které učitel inspiruje a motivuje k práci a kteří znají nové metody a díky tomu využívají své poznatky a dovednosti, pracují lépe a aktivněji,
- tato mládež umí uplatnit své názory a bránit je pomocí argumentů,
- žáci jsou víc propojeni s prostředím, ve kterém žijí,
- studenti, příští učitelé, by měli poznávat interaktivní metody také prakticky.

Literatura

CENTKOWSKI, J., SYTA, A. *Z naszych dziejów*. Warszawa, 1995.

KWIATKOWSKI, H. Gry dydaktyczne w nauczaniu historii. *Wiadomości Historyczne*, č. 5, 1989.

Metodyka nauczania historii. Praca zbiorowa pod red. Cz. Majoraka. Warszawa, 1988.

NOWACZYK, S. *Jak uczyć historii w szkole podstawowej*. Warszawa, 1962.

PAŃKO, G. Nové cesty ve vyučování dějepisu a občanské výchovy. *Pedagogická orientace* 1999, č. 3, s. 104–108. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: Grażyna Pańko, Univerzita Wrocław, Polsko